CU PRIVIRE LA ȘANSA RE-VALORIZĂRII ȘTIINȚEI. INCURSIUNE PRIN REVENIRE LA NICOLAE MIHAI.

Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, doctor în filosofie, USM

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice, prof.univ., membru corespondent al AȘM

THE OPPORTUNITY TO RE-VALUE SCIENCE. Turning back to Nicolae Mihai.

Summary

In this paper, we aim to draw attention to two aspects in order to review the work of a scientist-philosopher, who worked in the Academy of Sciences of Moldova, and to acknowledge the continuous effort of the scientific environment to build scientific foundations, and to offer explanatory frameworks to the less experienced and to guide them in scientific research.

Firstly, we aim to revive the collective memory with the name of a scholar (Nicolae Mihai) who has remained in the shadow of history and time, and secondly, to deal with aspects present in the area of scientific interest of this author, which placed in the context of current trends have by no means lost their value or relevance.

Key-words: philosophy, revalue science, opportunity, researcher, heritage

Preliminarii

Știința e calea optimă de a transforma spiritul uman într-un spirit eroic. (G. Bruno)

Spațul românesc a dat naștere, în toate timpurile, unor personalități marcante de cultură, artă, știință, filosofie etc., care transcend timpul și spațiul cultural în care au profesat. În contextul evoluțiilor științifice și a schimbărilor prin care trec societățile, și de rând cu acestea și domeniile științifice, se remarcă fluctuații cu privire la modul în care este preoretizată

și apreciată relevanța rezultatului și efortului științific, precum și formule constante de valorificare și structurare a reperelor fundamentale în tradiția cultural-științifică.

În acest context urmărim să apropiem două aspecte care, în opinia noastră merită, chiar și cu o anume periodicitate și distanțare temporală, prin intermediul cărora să trecem în revistă activitatea unui savant-filosof și să apreciem efortul constant al mediului științific de a construi fundamente științifice și de a oferi sinteze explicative celor mai puțin inițiați și pentru ai ghida în cercetarea științifică. Așa cum menționează în una dintre lucrările sale Nicolae Mihai, pentru a argumenta de ce a trudit asupra acesteia, explică într-un caz utilitatea surselor, în altul, necesitatea unor clarificări asupra subiectelor discutabile. „Ideea elaborării acestui manual s-a ivit în timpul prelegerilor și consultațiilor prezentate doctoranzilor și competitorilor Academiei de Științe (...) și studenților" [1, p.5], susținută și de necesitatea de a acoperi vidul informațional/lipsa surselor didactice, de a clarifica asupra dezbaterilor cu privire la delimitarea obiectului de studiu al filosofiei științei, al metodologiei științei și al logicii științei, dar și pentru a depăși dogmatismul anterior și de a ajusta cercetarea științifică națională la tendințele globale. Abordând domeniul științific în cheia interesului societății, Nicolae Mihai accentuează rolul valorilor spirituale, valoarea umană și calitatea cercetării științifice în realizarea progresului societății și se arată îngrijorat de procesele pe care le înregistrează la nivel de societate cu o tendință tot mai pronunțată de neglijare și sfidare a valorilor spirituale [1, p.5-8].

Ce urmărim prin acest articol? Într-un caz, ne-am propus să împrospătăm memoria colectivă cu un nume de savant (Nicolae Mihai) care a rămas în umbra istoriei și a timpului, în cel de-al doilea, să tratăm aspecte prezente în arealul de interes științific la acest autor, care plasate în contextul tendințelor de moment nici pe departe nu și-au pierdut valoarea ori relevanța.

Ce trebuie să cunoaștem despre Nicolae Mihai
și prin ce se înscrie în actualitate?

„...eu mă interesez de știință și filosofie numai de aceea că doresc să aflu ceva despre enigma lumii în care viețuim..." K. Popper

Nicolae Mihai este unul dintre cei care este puțin cunoscut generațiilor de astăzi. Cu o carieră profesională, începută în școala natală, în care din 1957 până în 1961 a activat în calitate de director, Nicolae Mihai a devenit cel care si-a asumat ca preocupare majoră phil- și sophia [dragostea de înțelepciune], înscriindu-se în doctorantură la filosofie, la Institutul Pedagogic din Moscova (1965), domeniu important și de interes pentru acele timpuri.

A fost unul dintre cei șase absolvenți din prima promoție a școlii de 7 ani din Ciobalaccia, Cantemir. Peste ani, școala în care a învățat Nicolae Mihai, prin Hotărârea de Guvern nr.907 din 01.09.1998, primește statutul de Liceu Teoretic. Din 2005 liceul poartă numele savantului-filosof Nicolae Mihai. După absolvire, și-a continuat studiile la Școala Pedagogică din Cahul, pe care a absolvit-o cu mențiune. Persistent în intenția de a crește profesional, Nicolae Mihai se înscrie la Institutul Pedagogic, Facultatea de Fizică și Matematică din acest oraș, apoi facultatea este transferată la Tiraspol, unde Nicolae Mihai își încheie studiile (1957).

Un parcurs obișnuit al unui tânăr dornic de carte și de cunoștințe. Dacă până la acest moment nu există nimic ieșit din comun, care ar putea să scoată în valoare personalitatea acestuia, de aici încolo activitatea lui Nicolae Mihai este substanțială și de importantă pentru posteritate. În perioada 1961-1976 a activat ca asistent, lector superior și șef de catedră la Institutul Pedagogic din Tiraspol, profesor consultant în Cehoslovacia (în perioada 1976-1979), șef al Catedrei de Filosofie din cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1979-1992). Din 1992 a activat în calitate de specialist principal la Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept din Republica Moldova, iar din 1997 până la sfârșitul vieții a fost prim-vice rector al Academiei Internaționale de Drept Economic. Odată

cu constituirea primei asociații profesionale din Moldova, Nicolae Mihai a avut calitatea de membru al Comitetului de Conducere al Asociației Filosofilor din Moldova (AFM)

Nicolae Mihai a publicat, după unele surse, 180 de lucrări științifice, altele indică 125, inclusiv 5 monografii și una în colaborare, precum și manuale pentru studenți, unul dintre care a fost elaborat în colaborare cu Alexandru Boboc de la Academia Română [2], [3]. Toate aceste lucrări aveau ca teme majore probleme din domeniul istoriei filosofiei, filosofiei și metodologiei științei.

Vorbind despre contribuția adusă de Nicolae Mihai la valorificarea unor teme majore ale istoriei filosofiei, filosofiei și metodologiei științei, considerăm necesar de a fi menționate unele cercetări științifice apreciate de mediul profesional: cercetările efectuate în vederea elaborării tezei de doctor cu titlul „Analiza critică a neopozitivismului referitor la esența și structura teoriei fizice" (1996); cercetările efectuate în vederea elaborării tezei de doctor habilitat cu titlul „Neoraționalismul și științele contemporane" (1974); cercetările efectuate întru identificarea unor repere conceptuale orientate spre delimitarea unor domenii, cum ar fi cel al filosofiei și metodologiei științei; cercetări asupra operei și concepțiilor unor personalități ale filosofiei contemporane în calitate de reprezentanți ai orientărilor filosofice; contribuția adusă la popularizarea filosofiei prin elaborarea unor materiale de sinteză, materiale didactice pentru studenți.

Printre lucrările esențiale se înscriu: Critica gnoseologiei neoraționaliste (1973); Neoraționalismul și științele contemporane (1976); Probleme conceptuale și metodologie ale cunoștințelor naturalist-filosofice (1987); Introducere în filosofia și metodologia științei (1997); Însemnătatea conceptuală și metodologică a dialecticii pentru știința contemporană (Ediția l apărută în 1976, Ediția 2apărută în 1988); precum și articole publicate în reviste de specialitate și culegeri de articole cum ar fi: Concepția neoraționalistă a dialecticii (1988); Raționalismul critic - variantă a postpozitivismului (1995); Filosofia social-politică a lui K. R. Popper (1997) etc.

Prin lucrările sale Nicolae Mihai dovedește un orizont larg de cunoștințe asupra concepțiilor și operei unor autori ce vin din cele mai diferite contexte culturale (Rusia, Elveția, Germania, Franța ș.a.). Spre exemplu, vorbind despre neoraționalism, menționează că sarcina de bază a acestuia este de a identifica mecanisme de depășire a impedimentelor de natură gnoseologică cu care se confruntă cunoașterea științifică. Această idee a fost valorificată prin trimiteri la conceptul de profil epistemologic dezvoltată de G. Bachelard, precum și la cele două planuri ale raționalismului: vertical și orizontal; la ideea unei metodologii deschise, care este caracterizată de patru principii: revizuire, dualism, integritate/sau solidaritate și automatism, propusă de F. Gonseth, dar și concepțiile lui J. Piajet despre structuralismul genetic.

Totodată, este de remarcat modalitatea în care Nicolae Mihai cu ușurință „jonglează" cu curente și paradigme din filosofia științei (pozitivism, neopozitivism, postpozitivism, raționalism ș.a.) Analizând specificul fiecărei orientări în parte, Nicolae Mihai valorifică din plin opera lui K. Popper. În relatările sale indică asemănări și deosebiri, dar mai mult decât atât, reușește într-o formulă simplă să traseze relațiile dintre filosofie și știință (prin analiza pozitivismului), să delimiteze știința de pseudoștiință, metafizică, ideologie (prin analiza raționalismului critic ca variantă a postpozitivismului), să relateze despre esența teoriei științifice (prin analiza neopozitivismului). K. Popper este valorificat de către Nicolae Mihai și din perspectiva concepțiilor de natură social-politică, despre care afirma că, „aplicând raționalismul critic la explicarea fenomenelor social politice, a elaborat o concepție originală a filosofiei istoriei și a politicii" [1].

Preocupările lui Nicolae Mihai sunt diversificate și de interesul pe care acesta l-a prezentat pentru teme majore ale filosofiei contemporane, dar și pentru păstrarea și promovarea unor tradiții filosofice. În lucrarea Introducere în filosofia și metodologia științei N. Mihai își exprima îngrijorarea pentru „scăderea bruscă a interesului față de valorile spirituale" [1], de aceea este nevoie de eforturi

de creștere și susținere a interesului față de astfel de valori ca știința și filosofia. Pentru Nicolae Mihai filosofia este o atitudine specifică față de lumea înconjurătoare, un sistem de apreciere a valorilor, o „comoară spirituală, reorientată spre realizarea problemelor existenței umane", iar știința ca formă de activitate umană, orientată spre cunoașterea și transformarea realității, la fel, ca și filosofia, este într-un mediu puțin favorabil de dezvoltare. Nicolae Mihai își exprimă speranța și convingerea că filosofia și știința vor avea condițiile necesare pentru dezvoltare. De aceea este nevoie de eforturi de a menține, a dezvolta și a promova atât filosofia și știința, cât și reprezentații acestora, ba mai mult este necesară o nouă viziune cu privire la viitorul științei naționale, care să impulsioneze excelența și inovația.

De la personalitate și vocație științifică spre prioritățile timpului trăit

„Concepția despre lume a savantului determină direcția investigațiilor sale."
(M. Planc)

Urmând metoda abstractizării, și plecând de la singular (de la savantul-filosof Nicolae Mihai) spre generalizări care pun probleme constante, cum ar fi statutul științei și al cercetătorului, calitatea și relevanța cercetărilor etc. se remarcă în câteva rânduri accente care au fost puse pe valoarea cunoașterii și a științei, însoțită de îngrijorarea savanților pentru viitorul acesteia.

Traseul inversat al reflecției, înserat în realitatea priorităților actuale, a strategiilor de dezvoltare, a standardelor de calitate etc. ne obligă să interogăm aproapele și pe noi înșuși asupra faptului dacă în contextul efortului/încercării de a realiza schimbarea de accente și priorități, nu doar la nivelul priorităților politice, dar și al celor mai puțin importante pentru marea majoritate a membrilor societății moldovenești, – la nivel de atitudine personală, personalitate și vocație științifică a celui implicat în activitate de cercetare și de educație, dacă poate fi redresată starea științei și a educației. Plasarea cercetării și educației într-un context

comun este de la sine înțeles, dat fiind faptul că nu doar din plăcerea de a transmite și disemina cercetarea, dar și dintr-o necesitate permanentă de acoperire a unor necesități cotidiene, cercetătorii au cumulat în toate timpurile cele două tipuri de activitate intelectuală, dar și datorită relevanței implementării cercetărilor în procesul de formare profesională. A făcut-o Nicolae Mihai și majoritate celor din generația acestuia, continuăm în același mod să practicăm și noi, generația de astăzi.

Revenirea la unul dintre cei care își arăta preocuparea pentru știință și educație, adică la N. Mihai, în contextul actualelor schimbări, parcă ar impune un exercițiu de structurare a argumentelor, chiar și iluzorii, care să ne ofere încredere în șansa reală a unui viitor al științei și cercetătorului, previzibilitate și siguranță. Or, rapiditatea cu care progresează știința la nivel global ne indică discrepanța încă mare dintre știința națională și cea internațională, dar în același timp, acuitatea problemelor cotidiene rămân să domine.

Există am zice, pe de o parte, o sinergie tacită prin care se constată caracterul peren al unor probleme existențiale, iar pe de alta o stare de impotență socială de depășire a stării de stagnare în politicile instituționale de dezvoltare a științei și în cercetarea științifică. În cele mai multe cazuri intervențiile la nivel decizional sunt primite cu reticență de mediul savant, dar nici să se identifice soluții științifice viabile nu se reușește în lipsa unui suport substanțial din partea statului. Practic suntem într-un cerc vicios al unor probleme veșnice, așa cum sunt cele care chinuie filosofii și care din antichitate tot s-au perindat din secol în secol, pentru ca în secolul tehnologiilor de vârf, a digitizării să rămânem a ne întreba: Ce este omul? Ce pot să știu?, Ce trebuie să fac?, Ce îmi este permis? Ce este bine și ce este rău? ș.m.a. Toate acestea într-un final rămân a fi legate de individualitate, de persoană și de locul acesteia în această lume în care tot mai mult suntem preocupați de personalități și profesionaliști, de persoane cu vocație pentru ceea ce fac și de devotament profesional etc. Anume acest fapt, ar putea fi tratat în calitate de impediment pentru oricare domeniu de activitate umană, inclusiv pentru știință per ansamblu.

Ce este personalitatea? Ce înseamnă a fi profesionalist? Sunt întrebări care își găsesc răspunsul în lucrările lui C.Rădulescu Motru, care în opinia lui Schifirneț C. pe deplin sunt confirmate în prezent în cultura europeană. „Rădulescu Motru își exprima convingerea că în viitor cultura europeană va fi mai productivă și mai practică, ceea ce s-a și realizat în spațiul european. O cultură autentică este cultura științifică axată pe un nou tip uman – profesionistul. Tehnocrația de astăzi l-a confirmat pe deplin.”[4, p.5].

Așa cum susținea C. Rădulescu Motru în Personalismul energetic personalitatea „este profesionalismul care, fără să facă pe apostolul, a realizat o tehnică nouă, morală sau materială, pe urmele căreia viața socială are un câștig” [5, p.220]. Cu riscul de a fi acuzați de idealism, vom adera la această perspectivă de înțelegere, susținută și de necesitatea și importanța acțiunii persoanei în beneficiu/interes personal (revenind la o perspectivă aristotelică), dar și în interes social, pentru a contribui la binele comun.

Pe lângă multe alte cerințe de natură formală, organizațional-instituțională, material-financiară etc. mai mult decât orice, personalitatea, profesionalismul și vocația, sunt condiții indispensabile și uneori irecuperabile, fără de care nu poate fi făcut nici un progres, nici o schimbare și redresare a stării științei. Șansa științei este în însuși cercetător, iar dezvoltarea cercetării așa cum este susținut de către Rădulescu Motru, în formulă parafrazată, depinde de efortul, fidelitatea, onestitatea și dorința de a pune umărul la dezvoltarea domeniului de cercetare. Anume în cheia unei „teme de profundă modernitate, aceea a profesionalismului..., (intuind) rolul excepțional pe care-l are profesionistul în orice domeniu” [4] trebuie să reflectăm și în cazul științei, văzuta în calitate de comunitate a personalităților și a profesioniștilor.

În una dintre contribuțiile sale Rădulescu Motru afirmă intenția de a „ ... răspândi cât mai mult în publicul românesc dragostea de muncă profesională și respectul pentru vocație.” [6, p.1] Acesta susținea că morala personalismului energetic „ar fi putut fi denumită și cu ***titlul de morala omului de vocaţie,*** deoarece de fapt pe personalitatea omului

de vocație își ajustează regulile morale de conduită [6, p.4].

Problematica personalității și profesionalismului (sub sintagma capital uman este una ce se înscrie printre actualele priorități naționale. Astfel, *Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2024-2027 [7]* stabilește prioritățile și obiectivele de dezvoltare pentru următorii ani și se încadrează în programul strategic de dezvoltare a țării, strategiile sectoriale și programul-cadru de cercetare al Uniunii Europene și include un compartiment separat dedicat acestui subiect. S-a anunțat că acest program urmărește creștere numărului cercetătorilor, modernizarea infrastructurii de cercetare, atragerea tinerilor, precum și stimularea parteneriatului între mediul academic și cel de afaceri. De asemenea, documentul urmărește creșterea participării țării noastre în Programul „Orizont Europa" și alte programe internaționale [7]. În același context, Nota la proiectul Programului Național în domeniul cercetării și inovării indică *„ …Programul național în domeniile cercetării și inovării 2024-2027 va contribui considerabil la atingerea obiectivului național de integrare în Uniunea Europeană. Programul național își propune integrarea în Spațiul European al Cercetării (SEC) prin transformarea progresivă a funcționării interne a organizațiilor de cercetare-inovare și prin dezvoltarea legăturilor cu organizații omoloage din Europa" [7].*

Pe marginea acestui Program au fost expuse opinii dintre cele mai distincte. Cu un amplu aviz în acest sens a venit Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale. Dintre multiplele propuneri formulate, acesta susține și necesitatea îmbunătățirii „oportunităților de angajare și de finanțare, a condițiilor de muncă și perspectivelor de carieră ale tinerilor cercetători, inclusiv prin implementarea bunelor practici specifice Spațiului European al Cercetării" [8].

Pe aceași lungime de undă sunt și *Obiectivele politicii europene în domeniul cercetării și inovării* [9] care atrag atenție sporităzvoltării de competențe și capacități, dar și investițiilor majore în cercetare și inovare. Cercetarea și inovarea sunt văzute ca instrumente esențiale pentru un viitor prosper, într-o societate solidară și cu valori comune

împărtășite. Anume cercetarea și inovarea pot contribui la conservarea și protejarea valorilor spirituale, dar și genera benefici pentru o dezvoltare mai accelerată. In această perspectivă nu se face diferență dintre științe, nu se accentuează domenii preferențiale, și nu sunt partajate roluri, arii de competență - sunt angajamente colective, care urmăresc să faciliteză identificarea de soluții și creșterea rezilienței societăților și statelorla provocările actuale. În același timp, prin intermediul programelor-cadru multianuale de cercetare și inovare, UE oferă fonduri menite să sprijine cooperarea internațională în domeniul cercetării și să contribuie la depășirea provocărilor majore cu care se ciocnesc societățile. În această formulă lucrurile sunt extrem de clare atât din punct de vederea a sarcinilor cât și din punct de vedere a mecanismelor care asigură funcționalitatea.

Concluzii

Rezultatele cercetării sunt capabile de a contribui la soluționarea multiplelor probleme de astăzi și poate că de miine, doar că o știință lipsită de personalitate și vocație nu poate realiza nimic.

Cu siguranță, ceea ce se indică în documentele de politici europene prin care se accentuiază că anume știința poate deveni un furnizor rezilient de prosperitate, poate să ofere mecanisme eficiente de protejare a cetățenilor și a valorilor, de consolidare a democrației și de asigurarea a drepturilor etc. sunt priorități urmărite în contextul realizării obiectivelor de dezvoltare globală. Dar cum poate fi făcut acest lucru în condiții în care există multe alte probleme pe care le au cetățenii și statul: sărăcie, crize de tot felul etc.? Rămânem și în acest caz pe poziția rolului imperios al persoanei (resursei umani) disponibile de a-și asuma dificila sarcină de a cerceta și de a fi înt-un continuu conflict cu sine însuși, pentru a perfecționa și a dezvolta domeniul în care activează și de a fi multumit de ceea ce face.

Consolidarea capacităților capitalului uman din cercetare, în perspectiva documentelor de referință a autorităților din domeniu, este în acest context un exercițiu și o sarcină dificilă. Dificultatea rezultă

nu în atragerea tinerilor în cercetare, nu este aceasta cea mai grea sarcină. Mai dificilă este ghidarea acestora, inițierea în „lumea cercetării", în cea a cerințele de calitate și a formalităților procedurale. Educarea și modelarea angajamentului pentru cercetarea științifică de calitate și realizarea unei selecții riguroase în vederea identificării talentelor și a persoanelor (tinerilor) cu vocație pentru cercetarea științifică, pentru a genera autorități științifice, care se identifică cu cariera științifică și dovedesc devotament și performanță este un exercițiu de durată și fără garanții de succes. Chiar și așa, soluțiile trebuies căutate acasă, iar știința are nevoie de personalități, profesioniști și oameni cu vocație. În același timp, pentru a progresa la nivel de mentalitate colectivă trebuie de schimbat accentele și de investit energie în conștientizarea valorii cunoașterii și a cunoștințelor. *Dilema timpurilor noastre ...*

Referințe bibliografice:

1. Mihai Nicolae. *Întroducere în filosofia și metodologia științei.* Chișinău: Arc, 1996.
2. Boboc Alexandru, Mihai Nicolae. *Filosofia Contemporană.* Principalele orientări și stiluri de gîndire. Chișinău, 1993
3. Boboc Alexandru, Mihai Nicolae. *Istoria filosofiei. Introducere.* Filosofia greacă până la Platon. Note de curs. Chișinău, 1993.
4. Schifirneț Constantin. *Profesionalismul ca finalitate a personalismului energetic.* În: Analele științifice ale Institutului de studii europene „Ștefan Lupașcu". Tom X, nr.1-2, 2008, p. 99-108.
5. Disponibil: https://www.academia.edu/5930243/Profesionistul_ca_finalitate_a_personalismului_energetic. _
6. Rădulescu-Motru Constantin. *Personalismul energetic.* București: Editura Casa Școalelor, 1927.
7. Rădulescu-Motru Constantin. *Morala Personalismului energetic.* În: Analele Academiei Române. București. Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, 1946.

8. *Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2024-2027. Disponibil: https://mecc.gov.md/ro/content/fost- aprobat-programul-national-domeniile-cercetarii-si-inovarii- pentru-anii-2024-2027*
9. *Avizul IDIS. Disponibil:* https://idsi.md/aviz-idsi-pnci-2024-2027
10. Research and innovation strategy 2020-2024 Disponibil: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024_en?prefLang=ro.